

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

DOI 10.62731/mcnd-24.05.2024.004

ETNOLINGWISTYCZNE ASPEKTY WSPÓLISTNIENIA JĘZYKA UKRAIŃSKIEGO I POLSKIEGO – WZAJEMNE ODDZIAŁYWANIE I WZORCE JĘZYKOWE NA PRZYKŁADZIE FRAZEOLOGIZMÓW

Sloiko Diana Serhiivna

Studentka pierwszego roku licencjatu
Dziennikarstwo i Komunikacje Społeczne
Uniwersytet Szczeciński, Polska

Opiekun naukowy: Krzanowska Agnieszka

Doktor Nauk Humanistycznych w zakresie filologii słowiańskiej
Instytut Językoznawstwa, Uniwersytet Szczeciński, Polska

***Adnotacja:** Artykuł skupia się na rozszerzonej analizie frazeologizmów w języku polskim i ukraińskim, co dało możliwość porównania obu języków, wyjaśnienia ich różnorodności, podobieństw i funkcjonowania. Analiza pokazała znaczną wspólność między dwoma językami, co można zauważyć w poszczególnych przykładach.*

Wstęp: Język to podstawowe narzędzie, służące do komunikowania pomiędzy różnymi grupami w społeczeństwie. To cała historia, dzięki której ciągle powstają frazeologizmy, dialekty oraz różnorodne neologizmy.

Rozwój języków nigdy się nie kończy, stare zostaje zastąpione nowym, a to znaczy, że słownictwo nabywa nowego znaczenia. Ponadto istnieje pojęcie, które określa przynależność każdego z języków do określonej grupy. Jedną z takich grup to rodzina indoeuropejska, do której należą języki albański, germański, indo – aryjski, romański, słowiański i wiele innych.

Znaczące miejsce wśród innych grup zajmuje słowiańska. Jest to największa grupa etnolingwistyczna w Europie. [1] Współczesne języki słowiańskie (np. czeski, słowacki, polski, ukraiński) powstały w wyniku rozpadu pierwotnego języka prasłowiańskiego. Łączą ich takie wspólne cechy, jak: wybitnie fleksyjna morfologia – większość języków słowiańskich ma 6 lub 7 przypadków; podział czasowników na dokonane i niedokonane (leksykalny aspekt), obecność fonemicznej palatalizacji.

Wszystkie języki słowiańskie mają wspólne powiązanie. Jednak szczególną uwagę warto zwrócić na współlistnienie takich dwóch języków jak polski i ukraiński, które są ściśle powiązane, ale równocześnie posiadające własną ścieżkę rozwoju historycznego. [2] Pod względem słownictwa, przybliżonego ukraińskiemu, jest polski, który zajmuje drugie miejsce (70% powszechnego słownictwa).

Analiza skupia się na porównaniu frazeologizmów w obu językach, co może pomóc w wyjaśnieniu ich znaczenia, różnorodności, pochodzenia, różnic oraz podobieństw. Cel polega na interpretowaniu, dotyczącego funkcjonowania dwóch języków poprzez analizę frazeologizmów. Ponadto zwrócić uwagę na popularność danego aspektu języka i jego zanikanie we współczesnym świecie.

Analiza wybranych jednostek frazeologicznych zostanie poprzedzona próbą ich zdefiniowania.

Frazeologia. Definicja:

Związkiem frazeologicznym nazywano powtarzalne połączenia wyrazowe, składające się z co najmniej dwóch elementów, których znaczenie nie jest sumą znaczeń poszczególnych składników.

W językoznawstwie funkcjonują następujące sposoby klasyfikacji związków frazeologicznych, mianowicie: **Podział formalny** w centrum zainteresowania stawia część mowy, którą można uznać za ośrodek frazeologizmu. Centrum wyrażenia stanowi rzeczownik (np. biały kruk 'osobliwość'), zwrotu – czasownik (np. dolewać oliwy do ognia 'podsycać spór'), a fraza ma postać zdania lub jego równoważnika (np. wyszło szydło z worka 'stały się jawne uprzednio ukryte intencje działania'). Zwrot, podobnie jak czasownik, może przybierać różne formy gramatyczne, np. dolał oliwy do ognia, doleją oliwy do ognia itp.

Podział semantyczny opiera się na łączliwości, stopniu zespolenia poszczególnych składników. Związki stałe (idiomy) mają kształt niezmienny, nie dopuszczają żadnych modyfikacji w swej budowie, np. połączenie pójść po rozum do głowy nie może zostać uzupełnione żadnym elementem (*pójść po rozum do swojej głowy).

Zakres jednostek, zaliczanych do frazeologii, bywa różny, poczynawszy od idiomów (trzymać język za zębami), przez stałe porównania (biały jak ściana), inne stałe związki wyrazowe (w związku, wziąć udział, podjąć decyzję) czy kolokacje (popęlić błąd, wygłosić przemówienie), aż po utarte formuły (m.in. powitania) i szablonowe zwroty (czy mogę prosić o...). Kompetencja frazeologiczna jako część kompetencji językowej zakłada wiedzę i sprawności dotyczące podsystemu leksykalnego, a jako część kompetencji komunikacyjnej – wiedzę i sprawności leksykalno-komunikacyjno-kulturowe. [3]

Źródłem frazeologii mogą być literatura, religia, historia, mitologia, Internet, język potoczny. A jej najważniejszą funkcją jest wzbogacenie języka oraz dążenie do wzbogacenia i urozmaicenia treści przekazu.

Prezentacja głównego materiału: We frazeologii widoczne są efekty ważnego etapu rozwoju historyczno-kulturowego narodów i ich języków. Oczywiście, w obu językach frazeologia ma różnorodne konstrukcje o różnych znaczeniach i strukturach. Pewne z nich są podobne ze względu na pochodzenie, wskutek czego nie jest na tyle widoczna różnica pomiędzy dwoma językami (np. bać się jak ognia / бояться як вогня). Ponadto są frazeologizmy, które różnią się, na przykład, doborem składników, ale ich odmienność nie jest na tyle kardynalna, więc nie byłoby to przeszkodą w porozumiewaniu obu narodów (np. robota nie zając, nie ucieknie / робота не вовк - в ліс не втече). Istnieje również i taka grupa frazeologizmów, dla których nie można wyznaczyć odpowiedników w obu językach, co stanowi dość istotny problem w poprawnym odbieraniu informacji (np. jak sójka za morze / як чумак по сіль - chociaż mają one to samo znaczenie).

Wspólnym obszarem dla obu krajów jest też tematyka związana z biblizmami, które weszły do języków jako cytaty biblijne. Liczne biblizmy to związki mające tożsame strukturalnie i leksykalnie odpowiedniki w wielu językach europejskich. Motyw zbłąkanej owieczki / заблукана вівця występujący w Biblii, np.: „Błądź jak owca, która zgineła; / szukaj swego sługi, bo nie zapominam o Twoich nakazach” (Biblia, ST, PS 119, 176); „Wszyscyśmy pobłądzili jak owce, / każdy z nas obrócił się ku własnej drodze, / a Jahwe zwał na Niego / winy nas wszystkich” (ST, Iz 53,6), stał się podstawą utworzenia

frazeologizmu zbłąkana owieczka, oznaczającego grzesznika, kogoś, kto odstąpił od przyjętych zasad (NSF: 332) [3]. Oprócz tego w danym obszarze przeplatają się inne biblizmy w obu językach:

Берегти як зіницю ока → **strzec jak źrenicy oka** (Księga Psalmów 17:8 “Strzeż mnie jak źrenicy oka; w cieniu Twych skrzydeł mnie ukryj [4].

Не біжи поперед батька в пекло → **Nie rzucać pereł przed wieprze** (Mt 7,6 “Nie dawajcie psom tego, co święte, i nie rzucajcie swych pereł przed świnię, by ich nie podeптаły nogami, i obróciwszy się, was nie poszarpały”) [5]

Ważną część stanowi też tworzenie idiomów o różnym charakterze. W obu językach znajdują się idiomy, które mają podobny skład leksykalny lub w ogóle nie mają nic wspólnego.

Pierwsza grupa prezentuje podobne cechy leksykalne w obu językach:

Жити як кіт з собакою → Żyć jak pies kotem

Шукати вчорашнього дня → Szukać wczorajszego dnia

Następna grupa idiomów z różnym składem, ale mająca to samo znaczenie:

Вийти сухим з води → Spaść na cztery łapy

Комар носа не підточить → Mucha nie siada

W takim porównaniu można zauważyć podobne formy w języku polskim i ukraińskim z równoczesną różnicą sposobu ich tworzenia.

Znaczącą rolę także odgrywają przysłowia, które cieszą się ogromną różnorodnością w obu językach. Odzwierciedlają kulturowe i historyczne aspekty społeczeństwa oraz pomagają w rozwoju kultury mowy. Do porównania wzięto kilka z nich:

Grupa pierwsza z podobnymi cechami tworzenia przysłów:

Загоїться, поки весілля скоїться → Do wesela się zagoi

Знати щось як свої п'ять пальців → Znać coś jak własną kieszeń

Grupa odróżniająca przysłowia w obu językach, mające jednakowe znaczenie:

Як гукаєш, так і відгукується → Jak Kuba Bogu, tak Bóg Kubie

Язык до Києва не доведе → Koniec języka za przewodnika

Ponadto z wybranych do analizy przysłów do jednego nie udało się znaleźć polskiego odpowiednika, mianowicie: Моя хата скраю - нічого не знаю.

W językach naturalnych występują stałe połączenia wyrazowe właściwe dla poszczególnych języków. Niektóre z nich mogą mieć wykładniki formalne wskazujące na ich narodowy charakter. We frazeologii polskiej występują takie jednostki jak: Polak potrafi, (po)rozmawiać jak Polak z Polakiem / dogadać się jak Polak z Polakiem [3]. Natomiast w języku ukraińskim odnalazły się następujące jednostki: Нема на світі другої України, немає другого Дніпра; Без верби і калини немає України. To wskazuje na to, że różnią się między sobą ze względu na ich korzenie kulturowe, historyczne i społeczne, które nadają językowi szczególne znaczenie.

Pomimo podobieństw istnieje też inna odmienna grupa, która ze względu na rozwój słownictwa coraz bardziej staje się popularna lub znika w ogóle z języka i zostaje zastąpiona innymi odpowiednikami. Istotną różnicę można zauważyć we frazeologizmach, które są w zaniku w jednym języku, natomiast w innym są powszechnie używane. [6] Anna Kamieńska podaje w swoim “Słowniczku zapomnianych frazeologizmów” związki frazeologiczne, które zostały uznane za nieobecne w użyciach współczesnych:

Ані слуху, ані дychу → Ні слуху, ні духу

Чувати як грох при дорозі → Як горох при дорозі

Choć сіадз і плач → Хоч сядь і плач

Natomiast w języku ukraińskim takie jednostki są szeroko wykorzystywane.

Na dodatek jedna z cech, łącząca większość języków, wśród których znajdują się też ukraiński i polski, to błędy ortograficzne, których się dopuszcza podczas wykorzystywania poszczególnych frazeologizmów. Jest to istotny problem, ponieważ w życiu codziennym

słyszemy częściej niepoprawne związki frazeologiczne, które weszły w język i wypierają formy prawidłowe.

W języku polskim można natknąć się na popełnienie takich błędów frazeologicznych, jak: [7] Między Bogiem a prawdą (poprawną formą tego powiedzenia jest *Bogiem a prawdą* i oznacza to *mówiąc szczerze, prawdę mówiąc*). Chodzi tu o zapewnienie, że ktoś kieruje się prawdą i powołuje się przy tym na Boga; Od stóp do głowy (*od stóp do głów*, a nie *od stóp do głowy*). Związek ten oznacza *całkowicie, zupełnie, cała postać od góry do dołu*; Osiąść na laurach (poprawną formą tego związku frazeologicznego jest *spocząć na laurach*). Oznacza to zaprzestać działania, zadowolając się dotychczasowymi osiągnięciami; Poddawać coś w wątpliwość (należy zastąpić wyrażeniem podawać coś w wątpliwość). Oznacza ono zakwestionowanie prawdziwości czegoś.

Natomiast w języku ukraińskim można wskazać następujące błędy, które powstały pod wpływem języka rosyjskiego, określanego często jako surżyk w odniesieniu do użycia frazeologizmów: під відкритим небом (poprawna forma tego wyrazu - просто неба), прийшло в голову (zamienić trzeba na спало на думку), прийняти міри (poprawnie brzmi вжити заходів), в кінці кінців (lepiej użyć зрештою), приймати участь (powinno być брати участь).

Co się tyczy błędów, to ich pojawienie się w słownictwie jest wywołane różnymi przyczynami, jednak są różne dla obu języków. Oczywiście, rusycyzmy w języku polskim są też obecne, jednak ich dominacja jest bardziej widoczna w języku ukraińskim.

Wnioski: Podsumowując, daje się zauważyć znaczną liczbę wspólnych cech we frazeologii polskiej i ukraińskiej. Taka obserwowana dominacja podobieństw podkreśla nie tylko wspólne korzenie języków i ich bogactwo, ale także ich wzajemne oddziaływanie i wpływ na siebie.

Jednak mimo wielu podobieństw obecne są też różnice w tworzeniu frazeologizmów, ich brzmienie, struktura czasami nie miały nic ze sobą wspólnego, co wskazuje na odrębny rozwój języków, które pozostają na swoim kursie, przecinając się w odpowiednich momentach.

Ponadto każdy z języków jest unikalny, posiada swoje własne leksemy, właściwie tylko jednemu z nich i nie odnajdują się w innych słownikach poza granicami kraju.

Dzięki takiej analizie można lepiej zrozumieć nie tylko strukturę i funkcję frazeologizmów w obu językach, ale także głębsze znaczenie kulturowe i społeczne. Porównując frazeologizmy, możemy dostrzec, jak ludzie w różnych krajach wyrażają podobne myśli i uczucia w sposób charakterystyczny dla swojej kultury. To także zachęca do dalszych badań nad wpływem historii, tradycji i współczesnych trendów na język i jego wyrażenie w formie frazeologizmów.

Bibliografia:

1. *Języki słowiańskie*. Wikipedia. https://pl.m.wikipedia.org/wiki/Języki_słowiańskie
2. *Ukrayins'ka mova* (Українська мова). Wikipedia. https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Українська_мова
3. Awramiuk, E., Frąckiewicz, M. K., Szerszunowicz, J. (2017). *Frazeologia w kształceniu językowym*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
4. *Księga Psalmów 17*. W: Biblia Tysiąclecia. (2003). *Biblia Tysiąclecia – Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Wydawnictwo Pallottinum. <https://biblia.deon.pl/rozdziel.php?id=850>
5. *Ewangelia wg św. Mateusza 7*. W: Biblia Tysiąclecia. (2003). *Biblia Tysiąclecia - Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. Wydawnictwo Pallottinum. <https://biblia.deon.pl/rozdziel.php?id=250>
6. Korpysz, T. (2016). *Frazeologizmy zapomniane? Idziemy*, 582(48). <http://www.idziemy.pl/porady/jezyk/frazeologizmy-zapomniane->
7. Wojtysiak, L. (2023). *Błędy frazeologiczne – które popełniamy najczęściej?* Content Writer - koretka & redakcja. <https://contentwriter.pl/bledy-frazeologiczne/>